

Bartosz Drzewiecki, Feliks Kiryk, Konrad Meus, *Trzebinia. Dzieje miasta i regionu 1989–2017*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2018, ss. 462, tabele, wykresy kolorowe ilustracje, mapy, indeksy.

W 2018 roku ukazała się monografia poświęcona miastu i regionowi Trzebinii, koncentrująca się na okresie od przemian ustrojowych końca lat 80. XX wieku aż do 2017 roku. Obejmuje więc niezwykle ciekawy i zróżnicowany czas – zwłaszcza dla regionu wcześniej zdominowanego gospodarczo przez duże państwowe zakłady przemysłowe, a w ostatnim trzydziestoleciu narażonego na zmaganie się z licznymi problemami o charakterze gospodarczym i społecznym, z którymi gmina jako całość poradziła sobie jednak więcej niż dobrze.

Praca ma na celu przybliżenie wydarzeń lokalnych, pojawiających się problemów oraz ich genezy, udanych i mniej udanych prób rozwiązywania tych problemów, a wreszcie przedstawienie bieżącej sytuacji miasta Trzebinia i jego najbliższych okolic, będącej wynikiem podejmowanych w ostatnich latach decyzji, wpływających na przekształcenie lokalnej gospodarki, uwolnienie i umocnienie drzemiących w mieszkańcach przedsiębiorczości, kreatywności i innowacyjności, przedstawionych na tle szerokiego spektrum tematów społecznych, ekonomicznych czy kulturowych.

Monografia składa się ze wstępu i dziesięciu rozdziałów poświęconych wybranym zagadnieniom rozwoju miasta i regionu, uzupełnionych wykazem źródeł i opracowań oraz indeksami – osobowym i geograficznym. Spis treści i wykaz skrótów znalazły się na początku książki, co ułatwia poszukiwania i lekturę interesujących czytelnika treści.

Książka stanowi rodzaj wydawnictwa jubileuszowego z okazji dwustu lat uzyskania przez Trzebinę praw miejskich i jest nawiązaniem do monografii Trzebinii sprzed dwudziestu lat¹. Przedstawia dalszy ciąg historii miasta i jego wiejskiego otoczenia (sołectwa Młoszowa, Karniowice, Dulowa, Psary, Bołęcin, Piła Kościelecka, Myślachowice, Czyżówka, Płoki i Lgota). Obejmuje ostatnie ćwierćwiecze jego burzliwego rozwoju – od ciężkich doświadczeń czasów transformacji ustrojowej przełomu lat 80. i 90. XX wieku i prób ratowania upadających zakładów przemysłowych, przez okres przyciągania inwestorów indywidualnych, po realizację programu tworzenia i oferowania terenów inwestycyjnych – w tym trzech stref aktywności gospodarczej – przy wykorzystaniu środków z regionalnego programu operacyjnego, czemu towa-

¹ F. Kiryk, 1994; A. Kostka, J. Piskorz, 2008; L. Głuch, J. Piskorz, 2013; A. Kostka, 2016; J. Piskorz, 2016.

rzyszyła modernizacja infrastruktury miejskiej dla zwiększenia atrakcyjności tych terenów. Już we wstępie (s. 9) autorzy podkreślają, że książka nie przedstawia wyłącznie wydarzeń i faktów, ale koncentruje się przede wszystkim na ludziach, którzy świadomie włączali się i nadal włączają w działania na rzecz rozwoju gminy i których cechuje myślenie obywatelskie.

Podstawa źródłowa książki opiera się przede wszystkim na wynikach kwerendy w bogatym zasobie źródeł archiwalnych (zwłaszcza archiwum Urzędu Miasta w Trzebini, Archiwum Państwowego w Katowicach, posiadającego materiały archiwalne po nieistniejących już zakładach przemysłowych, a także archiwum bieżącym dekanatu trzebińskiego i parafii pw. Niepokalanego Serca NMP w Trzebini-Sierszy). Wykorzystano raporty o stanie gminy Trzebienia oraz zasoby statystyczne opracowane przez krakowski oddział Głównego Urzędu Statystycznego, materiały Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Rejestru Sądowego. Inne wykorzystane źródła to wydawnictwa prasowe (zwłaszcza te zgromadzone w Miejskiej Bibliotece Publicznej), książki przedstawiające wybrane zagadnienia z najnowszej i nieco starszej historii miasta, materiały rozproszone po różnych instytucjach (w tym należące do Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Trzebińskiej COR czy dostarczone przez dyrektorów szkół z obszaru miasta i gminy) oraz archiwa i kolekcje prywatne, a ponadto akty prawno-normatywne, raporty, sprawozdania, dokumenty strategiczne, opracowania naukowe, czasopisma i strony internetowe, a także wywiady. Plan i efekt półtorarocznych kwerend i badań należy ocenić pozytywnie.

Pierwszy rozdział książki (s. 15–48) poświęcony został ostatniej dekadzie funkcjonowania poprzedniego ustroju gospodarczego. Stanowi wprowadzenie do sytuacji, w jakiej Trzebinia znalazła się w okresie transformacji i przedstawia szeroko podłoże problemów, które ze wzmoczoną siłą miały odcisnąć piętno na sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w pierwszych latach nowego ustroju gospodarczego.

Rozdział drugi (s. 49–104) koncentruje się na zmianach administracyjnych, politycznych i ustrojowych po 1989 roku, w tym w szczególności na przywróceniu samorządu gminnego, wyzwaniach rozwojowych (szczególnie koniecznych inwestycjach infrastrukturalnych: telekomunikacyjnych, wodociągowych, kanalizacyjnych, gazowych), rozwoju prywatnej przedsiębiorczości, uzyskiwaniu przez gminę pierwszych środków unijnych w ramach Funduszu PHARE, komunalizacji mienia należącego do tej pory do państwowych zakładów przemysłowych (budynki mieszkalne wraz z infrastrukturą techniczną i społeczną), a od drugiej połowy lat 90. XX wieku – sprzedaży mieszkań komunalnych dotychczasowym najemcom, powrotowi w 1999 roku Trzebini do województwa małopolskiego (po reformie administracyjnej kraju) i odrodzeniu powiatów. Jednocześnie zaakcentowane zostały wyzwania związane ze stopniową likwidacją kolejnych zakładów przemysłowych, stanowiących w poprzednim ustroju podstawę gospodarki Trzebini, a co za tym idzie – problemami, za które władze gminy nie odpowiadały, ale z którymi musiały się zmierzyć w kolejnych latach: wzrostem bezrobocia, zagadnieniem własności

pozostawionego po upadłych zakładach mienia (dalsze przejmowanie budynków mieszkalnych i towarzyszącej im infrastruktury przy jednoczesnym kontynuowaniu sprzedaży mieszkań komunalnych). Przykładami długookresowego planowania rozwoju gminy, podanymi przez autorów książki, są zmiany struktury urzędu gminy (utworzenie wydziału rozwoju), uchwalenie strategii rozwoju gminy, opracowanie programu aktywizacji gospodarczej, czemu towarzyszyły konkretne działania z zakresu rozwoju infrastruktury gminnej czy rewitalizacja miejsc o istotnym znaczeniu dla całej gminy (np. trzebińskiego rynku). Z punktu widzenia czytelnika niezwiązanego z gminą Trzebinia interesującymi faktami może być – opisane przez autorów: przyłączenie do sołectwa Dulowa w 2006 roku (po dwóch latach przygotowań i kompletowania dokumentacji) 7 ha terenu należącego wcześniej do sołectwa Wola Filipowska, czyli do gminy Krzeszowice – mieszkańcy tego obszaru do przeprowadzenia zmian administracyjnych zameldowani byli w gminie Trzebinia, choć ich nieruchomości formalnie znajdowały się w granicach gminy sąsiedniej, co powodowało wiele problemów urzędowych, a także przyłączenie w 2007 roku do Trzebini części sołectwa Myślachowice, która to zmiana oznaczała nie tylko znaczne (70 ha) powiększenie obszaru miasta, ale również jego populacji – o prawie 1,5 tys. osób. Ciekawostką jest też nieudana próba odłączenia od Trzebini terenu Sierszy w 1990 roku i utworzenia odrębnego organizmu miejskiego.

Po wejściu do Unii Europejskiej Trzebinia – tak samodzielnie, jak i w ramach porozumień międzygminnych – aktywnie rozpoczęła uzyskiwanie dofinansowania unijnego na modernizację infrastruktury, m.in. na rozbudowę kanalizacji sanitarnej czy rewitalizację centrum miasta. I wreszcie inwestycje lat 2011–2015, związane z utworzeniem – przy dofinansowaniu z regionalnego programu operacyjnego – trzech stref aktywności gospodarczej, dających podstawy do szybszego rozwoju lokalnej przedsiębiorczości: pierwszej o powierzchni 42,5 ha gotowej w 2013 roku, drugiej przy węźle autostrady A4 o powierzchni 17,5 ha ukończonej w 2014 roku i następnie włączonej do krakowskiej specjalnej strefy ekonomicznej i trzeciej o powierzchni 26,6 ha, przygotowanej w latach 2013–2015. Z pewnością interesująca może być lektura zestawień wyników wszystkich kolejnych wyborów od pierwszych wolnych wyborów samorządowych z 1990 roku, dająca możliwość prześledzenia preferencji wyborczych mieszkańców gminy w tym ponad dwudziestopięcioletnim okresie.

Rozdział trzeci (s. 105–134) został przez Autorów poświęcony mieszkańcom miasta i gminy – podstawą dla dalszych rozważań są obszerne dane statystyczne ujęte w formie tabelarycznej i dodatkowo skomentowane w tekście, zobrazowane także przez liczne wykresy i mapy. Istotnym problemem, na który zwracają uwagę autorzy książki, jest zjawisko tzw. starzenia się społeczeństwa. Analizy demograficzne pozwalają czytelnikowi na poznanie potencjału społeczno-gospodarczego gminy, zwłaszcza w segmencie osób czynnych zawodowo. Osoby związane z Trzebiną z pewnością zainteresuje znajdujące się na końcu rozdziału zestawienie osób wyróżnionych tytułem Honorowego Obywatela Miasta Trzebini.

Czwarty rozdział (s. 135–228), z pewnością najbardziej interesujący z ekonomicznego punktu widzenia, koncentruje się na – wciąż trwających – przemianach Trzebini z miasta tradycyjnego w miasto przedsiębiorcze, kreatywne i innowacyjne, a jego społeczeństwa z industrialnego w postindustrialne, z dominacją sektora usług, edukacji czy badań naukowych. Szeroko omówionym przez autorów katalizatorem tego przejścia do społeczeństwa postindustrialnego są przemiany Kopalni Węgla Kamiennego Siersza – materiał ten został oparty na wielu zestawieniach danych ekonomicznych, ujętych zarówno w formie tabelarycznej, jak też zobrazowanych wykresami. Kolejne omówione przez autorów przekształcenia w sferze gospodarczej dotyczyły Zakładów Przemysłu Tłuszczowego, Zakładów Surowców Ogniotrwałych Górka, Zakładu Przemysłowego Gumownia, Zakładów Metalurgicznych Trzebinia, Zakładu Górniczego Trzebinionka, Elektrowni Siersza, Rafinerii Nafty Trzebinia. Urozmaiceniem danych ekonomicznych są obrazujące kolejne lata działalności tych zakładów zdjęcia, przedstawiające stan obiektów przemysłowych lub reprodukcje interesujących dokumentów związanych np. z obchodzeniem jubileuszów tych zakładów. Krótkie omówienie tradycji handlowych regionu pozwala na dopełnienie obrazu jego gospodarki, a o znaczeniu handlu może świadczyć fakt gruntownej modernizacji targowiska miejskiego (przy wykorzystaniu środków unijnych), co pozwala na kontynuowanie tradycji handlowych sięgających pierwszej połowy XVIII wieku. Istotnym wkładem Autorów w zaprezentowanie działań podejmowanych w celu rozwoju przedsiębiorczości, kreatywności i innowacyjności Trzebini jest zakończenie tego rozdziału, poświęcone m.in. powołaniu Trzebińskiego Inkubatora Przedsiębiorczości, Lokalnego Okienka Przedsiębiorczości w Urzędzie Miasta, Punktu Informacji Unijnej czy wreszcie, wspomnianych już – trzech stref aktywności gospodarczej. Pewien niedosyt powoduje fakt przedstawienia danych statystycznych obrazujących rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy (zarówno w tabelach, jak i na wykresach) jedynie za lata 2009–2015.

Rozdział piąty (s. 229–269) książki Autorzy poświęcili zagadnieniom ekologii i ochrony środowiska naturalnego w gminie. Punktem wyjścia rozważań jest przedstawienie stopnia rozwoju urbanistycznego gminy w oparciu o krótkie przybliżenie teorii procesu urbanizacji. Ma to głębokie uzasadnienie dla treści rozdziału, bowiem jak piszą Autorzy – „obszar gminy Trzebinia ze względu na silną koncentrację przemysłu, w tym przede wszystkim przemysłu ciężkiego był w XX w. szczególnie narażony na degradację środowiska naturalnego” (s. 231), a lata intensywnego zagospodarowania przemysłowego i zaniedbania w sferze ekologicznej sprawiły, że gmina w dużej mierze stała się obszarem ekologicznie zdewastowanym. Potwierdzały to cytowane przez autorów dokumenty oraz przedstawione dane dotyczące zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Autorzy przedstawiają zachodzące negatywne przemiany środowiskowe, a jednocześnie długoletnią, trudną walkę o przywrócenie równowagi środowiskowej, rekultywację terenów poprzemysłowych oraz likwidację odpadów poprzemysłowych i komunalnych, opartą nie tylko o zmianę podejścia do kwestii ochrony środowiska, ale przede wszystkim o konkretne inwestycje

infrastrukturalne w tym zakresie – zarówno po stronie działających na terenie gminy przedsiębiorstw, jak i po stronie samej gminy (m.in. w zakresie gospodarki wodno-ściekowej czy rozwoju sieci gazowej, co ogranicza tzw. niską emisję). Wszystkie te działania zaczęły w ostatnich latach przynosić efekty m.in. w postaci poprawy jakości powietrza w gminie, a ich uzupełnieniem jest edukacja ekologiczna.

Szósty rozdział (s. 271–316) poświęcony został zagadnieniu oświaty, począwszy od informacji na temat szkół i przedszkoli przejętych przez odrodzony samorząd w 1991 roku oraz konieczności modernizacji zastanej infrastruktury oświatowej, przez rosnące potrzeby wspólnoty gminnej w zakresie sieci placówek oświatowych, zmiany siatki szkół wynikające z kolejnych reform systemu edukacji w Polsce oraz z zachodzących zmian demograficznych (spadek liczby dzieci w wieku szkolnym), przystosowanie obiektów i zakresu nauczania do potrzeb osób niepełnosprawnych, aż po nowe potrzeby w zakresie szkolnictwa średniego i zawodowego (w tym także szkoły dla dorosłych), współgrające z zachodzącym w gminie przejściem z gospodarki przemysłowej na postindustrialną i usługową. Uzupełnieniem oferty oświatowej są działania Ośrodka Szkolenia i Wychowania, Młodzieżowego Domu Kultury, Świetlicy PLUS, Fundacji Dobry Start, Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Młoszowej (przejętego w 1991 roku przez ówczesną Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Krakowie) czy działającej przez 15 lat w Młoszowej filii Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Sentymentalne znaczenie dla czytelników związanych z gminą może mieć zamieszczony na końcu rozdziału tabelaryczny wykaz uczniów pobierających stypendium ufundowane przez gminę w latach 2004–2014, choć z pewnością pokazuje on także stopień zaangażowania gminy w umożliwienie jak najszerszego dostępu do edukacji dla jej najzdolniejszych młodych mieszkańców.

Kolejny rozdział (s. 317–346) poświęcony został kulturze i współpracy międzynarodowej. Skrótowo ale kompetentnie rozpoczyna go omówienie różnych aspektów urbanizacji i wprowadzenie pojęcia społeczeństwa otwartego. Idąc tym tropem Autorzy przechodzą od tej otwartości bezpośrednio do rozwoju działalności kulturalnej, czego przykładem jest działający w Trzebini (w odrestaurowanym budynku) Dwór Zieleniewskich, instytucja kultury będąca od 2011 roku – razem z Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury, Sportu i Rekreacji – częścią Trzebińskiego Centrum Kultury. Inne szeroko omówione przez autorów instytucje to działające w Domu Kultury „Sokół”: Trzebiński Uniwersytet Trzeciego Wieku i Teatr Miejski, a ponadto wspomniane już Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Trzebińskiej COR, prowadzące m.in. Muzeum Ziemi Trzebińskiej, czy Miejska Biblioteka Publiczna. W rozdziale omówiona została także współpraca z miastami partnerskimi Trzebini.

Rozdział ósmy (s. 347–373) dotyczy stosunków wyznaniowych, a szerzej zagadnień pobożności i religijności mieszkańców gminy, przy czym struktura wyznaniowa mieszkańców zdominowana jest – w prawie 96% – przez katolików, choć wyniki badań udziału wiernych w niedzielnych mszach świętych wskazują, że odsetek ten kształtuje się na poziomie 30% i wykazuje tendencję

spadkową. Niemniej jednak wysoki, bo 70% wskaźnik przyjmowania corocznych wizyt duszpasterskich, bardzo wysoki wskaźnik pogrzebów katolickich w stosunku do świeckich, a także udział w pielgrzymkach do różnych miejsc kultu są oznakami wciąż żywej religijności mieszkańców regionu. Autorzy omawiają podział obszaru gminy pomiędzy działające parafie, wspominając o znaczeniu działających na terenie gminy sanktuariów maryjnych. Z punktu widzenia czytelnika z pewnością interesujący jest fragment dotyczący powstania i wykorzystania – po długich oporach wyrażanych przez hierarchę kościelną – Parafialnego Ośrodka Pamięci Zmarłych w Karniowicach, czyli cmentarza w formie kurhanu, pierwszego tego typu w Europie.

Przedostatni rozdział książki (s. 375–413), omawiający zagadnienia sportu i turystyki, w pierwszej części zdominowany został informacjami dotyczącymi dwóch zakładowych klubów piłkarskich: Hutnika Trzebinia i Górnika Siersza, przekształconych w wyniku fuzji w Miejski Klub Sportowy Trzebinia. Szczegółowa historia tego klubu dopełniona została informacjami o sukcesach Parafialnego Klubu Sportowego Opoka Trzebinia, Parafialnego Uczniowskiego Klubu Sportowego Trzebinia, Miejskiego Klubu Sportów Wodnych Trzebinia i mniejszych klubów reprezentujących inne dyscypliny sportu.

Ostatni, dziesiąty rozdział książki (s. 415–422) koncentruje się na wizerunku miasta, istotnego z punktu widzenia narastającej konkurencji między miastami, pozyskiwania inwestorów, wzmacniania marki turystycznej regionu. Autorzy omawiają zagadnienie współpracy gminy z regionalnymi i lokalnymi mediami, wydawnictwa promocyjne służące realizacji przyjętej polityki marketingowej, ukazywanie się prac naukowych i popularnonaukowych czy albumów, dotyczących nie tylko całej gminy czy miasta Trzebinia, ale także wybranych wsi tworzących otoczenie miasta.

W podsumowaniu recenzji należy podkreślić imponujący zakres kwerendy archiwalnej w przedmiotowej monografii. Autorzy sprawnie posługują się przypisami i innymi elementami aparatu naukowego, a identyfikację licznych osób wymienionych na kartach książki oraz opisanych miejsc z pewnością ułatwiają indeksy osobowy i geograficzny. Praca zasługuje także na uznanie za redakcję i interesujący styl narracji.

Być może więcej uwagi można było poświęcić kwestiom rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, będącej jednym z filarów małopolskiej (więc zapewne i trzebińskiej) gospodarki, bardziej rozwijając zasygnalizowane jedynie kwestie handlu (i szerzej usług), mniej koncentrując się na kwestiach statystycznych, a bardziej na przedstawieniu konkretnych przykładów inicjatywy mieszkańców. Dotyczy to także firm działających w powołanych do życia strefach aktywności gospodarczej czy w ramach Trzebińskiego Inkubatora Przedsiębiorczości. Bardziej indywidualne podejście z pewnością nadałoby dodatkowego waloru pracy, pozwalając na odejście od dość szablonowego przedstawienia z jednej strony największych zakładów regionu (z pewnością interesującego i ważnego z punktu widzenia całości książki), a z drugiej wszystkich pozostałych małych przedsiębiorstw jako „ogólnej statystyki”, choć

zapewne i wśród nich znalazłoby się wiele interesujących przykładów zmierzania się z postindustrialną rzeczywistością.

Niewielkim zarzutem będzie także brak spisów tabel, map, wykresów czy zdjęć, co – w uzupełnieniu do dwóch wspomnianych wyżej indeksów tematycznych – stanowiłoby kolejne ułatwienie w posługiwaniu się tak obszernym opracowaniem. Szkoda także, że Autorzy nie pokusili się o zwięźczenie swojego dzieła rozdziałem podsumowującym, podkreślającym w sposób syntetyczny to, co udało się w omawianym okresie osiągnąć władzom i mieszkańcom gminy, a co jeszcze pozostaje do zrobienia. Te wnioski czytelnik musi, niestety, wyciągnąć sobie sam na podstawie lektury książki.

Na koniec należy dodać, że bogata szata graficzna książki niewątpliwie podnosi jej walory estetyczne i sprawia, że jej lektura jest tym większą przyjemnością dla czytelnika zainteresowanego tematem lokalnego rozwoju.

Można stwierdzić, że książka ta stanowi istotny wkład w stan badań nad rozwojem Trzebini i jej najbliższych okolic. Korzystając z bogatej dokumentacji Autorzy omawiają wszystkie istotne płaszczyzny tego rozwoju, prowadząc czytelnika przez prawie dwudziestopięcioletni okres burzliwych przemian i wyzwań stojących przed gminą, śledząc podejmowane przez władze gminy decyzje wdrażane rozwiązania, a także koncentrując uwagę na aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców. Z lektury książki wyłania się obraz prężnej wspólnoty tworzonej przez ośrodek miejski i otaczające go tereny wiejskie, a kolejne rozdziały pozwalają na poznanie nie tylko zachodzących zjawisk gospodarczych, ale także społecznych, religijnych, sportowych czy kulturowych.

*Marcin Kopec**

* Kraków, e-mail: kopecm@o2.pl

Bibliografia

- Głuch L., Piskorz J., 2013, *Dzieje piłki nożnej w Trzebini 1923–2013*, Trzebinia.
- Kiryk F., 1994 (red.), *Trzebinia. Zarys dziejów miasta i regionu*, Kraków.
- Kostka A., 2016, *Historia Żydów w Trzebini. Kultura, obyczaje, historia i renowacja cmentarza żydowskiego*, Trzebinia.
- Kostka A., Piskorz J., 2008, *Trzebińskie historie*, Trzebinia.
- Piskorz J., 2016, (red.), *„Solidarność” w Trzebini – powstanie i działalność*, mps, Trzebinia.